

Johann Wolfgang Goethe: Faust, I. del

Seminarska vaja

A. - Uvod:

Za letošnje seminarsko predavanje mi je bilo določeno eno izmed največjih svetovno znanih literarnih del, tragedija Faust I. del, ki ga je smatrati kot klasičen in življenjski produkt največjega pesnika nemškega naroda in obenem enega najplodovitejših literatov in mislecev vseh časov, Johanna Wolfganga Goetheja.

Vire sem črpal predvsem iz uvoda k „Faustu“ – tragedije I. del, ki ga je prevedel iz nemščine Anton Funtek in ga tako poslovenjenega založila in izdala Slovenska Matica v Ljubljani 1908. leta. Poleg tega sem se naslanjal še na knjigo J. W. Goethe – Pesmi, ki jo je izdala Državna založba Slovenije v Ljubljani 1950. leta za 250 letnico Goethejevega rojstva. Prevode Goethejevih pesmi, vključno nekaj odlomkov iz Fausta, so prispevali najpomembnejši še živeči in že pokojni slovenski pesniki, pesmi je zbral, uredil in z opombami opremil pesnik Fran Albreht, sam uvod pa je napisal letos novoizvoljeni predsednik Zveze književnikov Jugoslavije in predsednik slovenske akademije znanosti in umetnosti Josip Vidmar. V manjši meri sem se poslužil tudi nemškega Meyerjevega konverzacijskega leksikona, vendar je snov v njem tako obširna, da mi je bilo ne mogoče zajeti vsega, saj bi s tem referat zelo podaljšal. Razvidel sem, da se uvod k Funtkovemu prevodu „Fausta“ precej naslanja na imenovani leksikon. Drugih virov nisem imel na razpolago, čeprav sem si jih želel že zato, ker je časovni razmak 44 let od izdaje Funtkovega prevoda le tako velik, da se z izrazoslovjem sedanje literarne slovenščine nikakor ne more kriti. Knjigo sem prebral in moram poudariti, da sem imel z nekaterimi odstavki čisto preglavice, posebno s starejšimi izrazi, ki so bili tedaj v rabi in s skovankami, ki so mi bile nerazumljive tako, da sem jih moral prebrati tudi večkrat. Poleg vsega tega se mi zdi prevod v pogledu rim včasih težko dovzeten. Podčrtati moram dejstvo, da bi zahtevalo popolno razumsko obvladanje Goethejevega Fausta predhodno študij raznih filozofskih ved, vključno poznanje Svetega pisma, ker so celo v delu samem citati evangelijev (prim. verz. 1224: „V začetku je bila beseda!“). Jasno je, da mi v takih primerih tudi opombe tekstu niso mogle dati vsega onega, kar sem hotel pridobiti. Smatram pa, da obžalujem, ker ne razumem nemščine, da bi mogel čitati to tragedijo v izvorniku. Dodajam še tudi svoje popolnoma osebno mnenje, da je Faust za povprečnega šestošolca pretežka snov, ker ni v duhovni posesti nobenih filozofskih nauk niti ne pozna citatov iz Svetega pisma in evangelijev, kar sem deloma že omenil in trdim, da

bi bil potreben za referat o Faustu daljši študij, ako naj bi hotel zajeti v referatu vso snov, tako kot si za referat to zamišljam.

B. - Nekaj besed o avtorju:

Johann Wolfgang Goethe se je rodil v Frankfurtu ob Majni 28. avgusta 1749. Njegov oče Johann Kaspar je bil doktor pravnih ved in zelo izobražen mož, ki je prejel v času avstrijske nasledstvene vojne od cesarja Karla VII. naslov cesarskega svetnika, mati pa Katarina rojena Textor, je bil prvorojenec iz tega zakona, in značilno je, da je bilo očetu ob sinovem rojstvu 39 let, dočim je štela mati šele 18 pomladi. Po očetu je podedoval resnost, celo pedantnost, neustrašeno moškost, neizprosno resnicoljubnost in neutrudljivo voljo in vztrajnost do neprestane nadaljnje izobrazbe, po materi pa zdrav naraven čut, ovit s toplo prisrčnostjo in neizumetničeno nadarjenostjo. Mladost je preživel v rodnem mestu, študiral od 1765 do 1768 v Leipzigu. V ta čas spadajo že prvi pesniški lirični poizkusi. Študij je nadaljeval v Strassburgu, postal tam licencijant prava, bil nato v Wetzlarju kot praktikant na državnozbornem sodišču od 1772 do 1775 v Frankfurtu in nato v Weimarju. Weimarski nadvojvoda ga je imenoval 1779. leta za tajnega svetnika in mu podelil tri leta nato dedno plemstvo. V leta 1786 do 1788 pade njegovo prvo potovanje v Italijo, v leto 1790 drugo, leto nato postane vodja gledališča v Weimarju in ga vodi vse do leta 1817. Umril je 22. marca 1832 v Weimarju. Njegova najznamenitejša dela so: Trpljenje mladega Wertherja, Egmont, Tasso, Ifigenija na Tauridi, Poezija in resničnost, Wilhelm Meister, Zahodno-vzhodni divan in seveda Faust. Pomen Goetheja temelji v njegovi univerzalnosti. Goethe je eden najboljsežnejših duhov vseh časov in narodov, in njegov vpliv na vse literature je stvarno silen in ogromen. Tudi kot estetik, starinoslovec – klasicist, prirodoslovec je Goethe pomemben.

C. – Snov pred Goethejevim Faustom:

Mnogo preobširno bi bilo razčleniti v tem referatu vso faustovsko snov pred Goethejem. Kot osnova je vsekakor nemška pripovedka o magistru Faustu, ki je s hudičevo pomočjo uganjal po svetu najrazličnejše čare. Kratka vsebina te pripovedke je tale: Faust, sin nemškega kmeta, se je v Krakovem učil čarodejstva, kemije in prirodopisja. Ni bil pa samo vedoželjen, temveč je hotel užiti vse zemske sladkosti in doseči nesmrtno slavo, vsled česar je sklenil s hudičem – Mefistom pogodbo. Življenje je nato užil, ko pa je sklenjena pogodba potekla, so našli Fausta mrtvega in razmesarjenega na gnojišču.

Ta historični Faust, imenovan doktor Johann Faust, je živel v prvi polovici 16. stoletja, kar se more zasledovati po pričevanju v istem času živečih ljudi, od leta 1507 do 1540. Iz leksikona sem povzel, da je bil ta historični Faust velikanski bahač, ki se je nazival »filozofa filozofov« in »drugega maga«

(čarodejnika) ter potoval pustolovsko kot zdravnik, astrolog, čarovnik in alkimist. V Wurzburgu se je hvalil n pr., da zmore ponoviti vse Kristusove čudeže kadarkoli in kolikorkratkoli bi kdo hotel. Seveda je s temi »čudeži« vzbujal splošno zanimanje, kar je imelo za posledico, da se je vse to smatralo kot gola resnica, in da so se vse stare pripovedke o čarovnijah prenesle na njegovo osebo. Ker so mogoče čarovnije samo s pomočjo hudobnega duha, so sklepali, da ima zvezo s hudičem, ki ga je spremljal v podobi psa in ga končno na grozodejen način usmrtil. Imenuje se še celo kraj njegove smrti, ki naj bi bil po enih virih v pokrajini Schwaben, po drugih pa v pokrajini Sachsen. To vse je takorekoč pravir pripovedke o Faustu, ki jo Nemci imenujejo »Faustsage« (pripovedka o Faustu), kar sem že preje navedel.

Jasno je, da je mikala snov o Faustu pripovednike in pesnike ne samo nemškega, temveč tudi drugih narodov. Prva literarna obdelava pripovedke o Faustu je leta 1587 v Frankfurtu ob Majni izdana ljudska knjiga pod naslovom: »Historija o doktorju Johannu Faustu, daleč hvaljenem čarovniku in čarodeju (črnošolec)«. To knjigo je izdal teolog dr. Spies, ki pravi v uvodu te knjige, da mu je poslal manuskript (rokopis) neki prijatelj iz mesta Speyer. Ta najstarejša knjiga o Faustu je zbirka preprosto (neumetniško) napisanih povesti, ne brez marsikaterih nasprotij, ponavljanja in prekinitve celote. Seveda je doživela ta Spiesova izdaja mnogo ponatisov, novih izdaj in obdelav. Prvo obdelavo Faustove pripovedke v rimah so izvedli študentje v mestu Tubingen leto pozneje (1588) in jo izdali pod naslovom »Resnična in strašna povest o doktorju Johannu Faustu«. To knjigo so prevedli v angleščino, nizozemščino, flamščino in francoščino.

Zelo rano so se začele tudi samostojne pesniške obdelave pripovedke o Faustu. Iz angleškega prevoda omenjene ljudske knjige izvira prva tragedija o Faustu, ki nosi naslov: »The tragical history of the life and death of dr. Faustus«, ki jo je izdal Anglež Marlowe 1592. Vsebina Marlowe-jeve drame je v kratkem tale: Faust zametava v študijski sobi znanost vseh vseučiliških strok. Prikaže se mu Mefisto, s katerim skleneta pogodbo. Faust zahrepeni po uživanju. Prepotuje mnogo dežela, naposled dospe v Rim. Cesarju pričara Aleksandra in Darija. Izvaja tudi šale najnižje vrste. Končno se pri pojedini poslovi od učencev, pričara lepo Heleno. Ko mine rok, pridejo opolnoči hudiči in ga raztrgajo.

Anton Funtek pravi, da je čital Goethe Marlowejevo dramo deset let po izdaji svojega Fausta, videl pa da je gledališke predstave o Faustu in prečital tudi eno izmed takozvanih ljudskih knjižic o Faustu, ki jih je bilo vse polno in so seveda temeljile na že imenovani Spiesovi »historiji«. Naj omenim še, da je snov o Faustu obdelana tudi v poljski in maloruski književnosti. Tudi v naši slovenski literaturi je znana pripovedka o dijaku iz Trente. Žal, da mi ni pri roki Ljubljanski Zvon, letnik 1882, v katerem je napisal slovenski zgodovinar Rutar nekaj o »Slovenskem Faustu«.

Č. – Snov in nastanek Goethejevega Fausta:

Novo, globoko v zavest ljudstva proniklo pojmovanje je pridobila pripovedka o Faustu z močno in globokoumno Goethejevo pesnitvijo. Dejstvo je, da je ta pripovedka duhovno zaposljevala Goetheja vse njegovo življenje. Odlomek prvega dela te tragedije je izšel l. 1790, celotni prvi del 18 let kasneje, dočim je drugi del zagledal luč sveta šele po pesnikovi smrti l. 1832. Goethe je v tem svojem najpomembnejšem delu postavil osebo Fausta v višjo duhovno sfero in napravil tragedijo prejšnjega (starega) čarodeja kot tragedijo prizadevajočega se (stremečega) človeškega duha in sploh človeške usode. Goethe ne želi, da bi Faust hoteč doseči spoznanje in resnico zapadel hudobnemu duhu, ampak ga reši.

Goethe je preprosto pripovedko o Faustu preosnoval v dramo o človeštvu, ki se kljub vsem mogočim zablodam le trudi v višjo moralno sfero. Goethe z vsemi svojimi duhovnimi vrlinami ni mogel dopustiti, da bi njegov Faust doživel usodo – žalostno in nečastno smrt, ampak ga kljub zablodam privede vsega očiščenega tako daleč, da doseže milost božjo oziroma da se moralno očisti vseh nemoralnih dejanj, ki jih je radi sklenjene pogodbe z Mefistom v nekakšni duševni omotičnosti storil.

Faustovska snov je zamikala velikega Goetheja v kaj rani mladosti. Ko sem se pri študiju o Faustu za svoj referat poglobljal na eni strani v pripovedko o Faustu, ki je bil izobražen in vedno hrepeneč razširiti svoje duhovno obzorje, sem obenem videl tudi v Goetheju onega prosvetljenca, ki se ni nikoli zadovoljeval s tem, kar zna, temveč je vedno hrepel k popolnejši lastni izobrazbi. Ta konstatacija o dveh sorodnih veleumih in primerjava med obema mi samo obsebi logično potrjuje misel, da je hotel Goethe v Faustu nekako ovekovečiti samega sebe, in je popolnoma jasno, da sebe – Fausta ni mogel pustiti propasti na tako surov način, kot je propadel prvotni »doktor Johann Faust«.

Anton Funtek pravi v svojem predgovoru, da je celotni Faust plod 60 letnega dela, ki pa je pisan v presledkih. Ko je Goethe študiral v Strasburgu l. 1870, ga je prvič obšla misel, da bi ustvaril to delo. Rokopis Fausta je Goethe vzal seboj pri prvem potovanju v Italijo, da ga tam dovrši. Vendar dela ni izvršil. Izdal je sicer nekake odlomke iz Fausta l. 1790, čeprav je dognano, da jih je imel napisane že kot 25 letni mladenič v svojem »Urfaustu«. V juniju 1797 leta se ga je znova lotil in l. 1808 prvi del tudi dokončal.

D. – Vsebina Goethejevega Fausta – I. del:

Modroslovec, jurist, zdravnik, bogoslovec, magister, alkimist in doktor Faust se je prepričal, da ne moremo ničesar znati. Radi tega spoznanja je hotel pričeti z magijo, ki naj bi mu odkrila marsikatero tajnost, da »besed več praznih ne bi razpredal«. Tudi priklicani zemeljski duh ga ne poteši rekoč, da ga Faust ne

more razumeti. Ko sliši famulus Wagner glasove – pogovor med Faustom in zemeljskim duhom -, pride k Faustu in ga dolgočasi z raznimi vprašanji. Wagner Fausta ne razvedri, ampak ga pripravi v še hujše razglabljanje, iz katerega ne vidi Faust izhoda radi svoje razdvojenosti. »Bogovom nisem kos! Le pregloboko znam; samo za črva v prahu se imam!« - misli Faust in črv obupanosti gloda še vse huje v njem. V tej obupanosti se hoče Faust zastrupiti. Že nastavi čašo strupa na ustna, ko zazvonijo velikonočni glasovi in zapoje zbor angelov pesem o Kristusovem vstajenju iz groba. Zvonjenje in petje mu obudi spomin na leta mladosti ter ga rešijo smrti. Z Wagnerjem odide na Veliko noč iz mesta med veselo ljudstvo. Ljudstvo spozna Fausta in ga hvaležno pozdravlja, ker je bil obenem z očetom – zdravnikom v času, ko je razsajala kuga, velik dobrotnik ljudstvu. Toda vsi topli pozdravi Faustu ne pomenijo ničesar, znova postane še bolj razdvojen.

Zdi se mu, da ima dve duši, od katerih hrepeni ena po posvetnem uživanju, druga pa stremi k želji do še višjega spoznanja. Zaželi si »čarobnega plašča«, ki nosil bi ga v tuje dalje«. In že se hoče z Wagnerjem vrniti, ko nenadoma zagleda črnega kodra, ki se mu bliža v »polžjih krogih«. Psa vzame seboj domov. Ko pride domov, odpre sveto pismo in začne prevajati evangelij sv. Janeza: »V začetku je bila beseda«. Pri tem prevajanju oziroma monologu ga moti koder, ki cvili, renči in laja ter se čez nekaj časa spremeni v pošast, ki »povodnega je konja rast, zobje so strašni ognjen pogled njegov«.

Faust zagovori pošast s Salomonovim ključem, oglasijo se duhovi in soba se zamegli. Ko se megla poleže, stopi pred Fausta Mefisto v podobi potujočega skolasta. Faust spozna, da je bil v kodru utelešen Mefisto, vendar sklene z njim pogodbo, da bo na zemlji Mefisto služil Faustu, na onem svetu pa Faust Mefistu. Mefisto ni zadovoljen z ustno pogodbo, ampak zahteva podpis pogodbe s krvjo rekoč »Samo da s kapljico podpišeš ga krvi. Kri, to je prav poseben sok!«

Nato sprejme Mefisto v Faustovi halji učenca, s katerim se razgovarja kot Faust glede izbire učenčevega bodočega študija. Po učenčevem odhodu se vrne Faust v študijsko sobo, iz katere je preje odšel, ko ni hotel sprejeti učenca na razgovor. Nato odpelje Mefisto Fausta med vesele pivce v Auerbachovo klet v Leipzigu, kjer navrta Mefisto v ploščo mize štirim pivcem luknje, iz katerih si natočijo vina po želji. Iz Auerbachove kleti odideta Mefisto in Faust v čarovno kuhinjo, kjer vidi v zrcalu lepo Heleno, stara vešča pa mu da ljubezensko čarovno pijačo. Ko odideta iz čarovne kuhinje, zagleda Faust na cesti Marjetico, ki prihaja iz cerkve. Marjetičina lepota in milina vsa prevzameta Fausta, ki zahteva od Mefista, naj mu omogoči sestanek z Marjetico in obenem preskrbi darilo. Mefisto mu željo izpolni. Faust in Marjetica se sestaneta na vrtu sosede Marte Schwerdtleinove in se zaljubita drug v drugega. Ker pa zmaga v Faustu hrepenenje po uživanju, zapelje nedolžno Marjetico. Marjetičina mati umre za uspavalno pijačo, ki ji jo je dala Marjetica, njej pa Faust. Prav tako zabode Faust Marjetičinega brata – vojaka Valentina, ki se hoče maščevati zapeljivcu svoje

sestre. Seveda izvrši Faust vsa ta dejanja z Mefistovo pomočjo. Marjetica se v obupu zateče v cerkev, kjer se ji obudi vest tako silno, da se zgrudi nezavestna. Da bi Fausta odvrnil od krute stvarnosti in ga razvedril, ga odpelje Mefisto na zbirališče čarovnic. Toda Faust se ne more razvedriti, tem manj, ko zagleda pred sabo podobo uboge, obupane in skrušene Marjetice. Mefisto mu nato razkrije, da je Marjetica umorila svoje dete in da se nahaja radi tega v ječi, kjer čaka krvave sodbe. Faust ves razjarjen prekolne Mefista, ker mu je tako dolgo prikrival Marjetičino usodo, ter mu zapove, naj Marjetico reši. Mefisto pričara dva črna konja, na katerih odjezdita oba k ječi. Ko mu Mefisto omogoči neoviran vstop v ječo k Marjetici, prigovarja Faust Marjetici, naj čim prej ž njim zapusti ječo. Toda Marjetica je zblaznela, čeprav so v njenih besedah še svetli trenutki zavesti ljubezni do Fausta. Hoče se za svoj greh pokoriti in se izročiti božji sodbi, da bi s tem zadostila in se pokorila za storjeni greh. Faust spozna, kaj je storil z ubogo, nedolžno Marjetico, uvidi svoj veliki greh storjen nad njo, blazno in vso revno ter vzklikne: »Da nisem nikdar rojen!«. In že pristopi Mefisto, ki potegne Fausta iz ječe, ko se že dani in potekajo že zadnji trenutki, da se rešita vsaj onadva, od zgoraj pa se ob Faustovem in Mefistovem odhodu začuje glas, da je Marjetica rešena.

E. – Struktura tragedije Faust: – I. del:

Uvod k tragediji Faust I. del je »Posvetilo« in »Predigra na odru«, v kateri se razgovarja ravnatelj gledališča z gledališkim pesnikom in veselo osebo o delu, ki ga bodo dali na oder. Nato sledi »Prolog v nebesih«, s katerim je dal Goethe okvir svoji veliki pesnitvi in v katerem nastopajo poleg arhangelov Rafaela, Gabrijela in Mihaela še Mefisto in Gospod – Bog. Sledijo naslednje scene:

1. Faust v svoji sobi, kjer se razvija njegov monolog, njegov pogovor z zemeljskim duhom, famulusom Wagnerjem in kjer ga odvrne od samomora zvonjenje velikonočnih zvonov.
2. Pred mestnimi vrati, kamor odide Faust z Wagnerjem med rajajoče ljudstvo.
3. Faustova študijska soba, v kateri se izvrši preobrazba črnega kodra v Mefista, se sklenuje pogodba med Faustom in Mefistom, in v kateri se Mefisto pogovarja z učencem namenjenim do Fausta.
4. Auerbachova klet v Leipzigu.
5. Čarovna kuhinja, kjer popije Faust ljubezensko pijačo.
6. Cesta, kjer sreča Faust Marjetico.
7. Soba v Marjetičini hiši, kjer položi Mefisto v omaro skrinjico z nakitom.
8. Hiša sosede Marte Schwerdtleinove – zvodnice.

9. Vrt, kjer se izprehajajo Marjetica in Faust ter Marta in Mefisto. Dalje slede: Vrstna hišica z istimi osebami, Jama v gozdu z dialogom med Faustom in Mefistom, Marjetičina soba, monolog Marjetice ob kolovratu, Martin vrt z Marjetico in Faustom, scena – smrt Valentina ter Marjetica v cerkvi, ko se ji obudi vest. Dalje: Valpurgina noč v Harzu, Sen v Valpurgini noči in kot zadnja, najlepša scena – Ječa.

F. – Karakteristika tragedije« Faust: – I. del« - njegovega junaka Fausta in jedro dela:

Delno karakteristiko Fausta sem vpletel že v sredini svojega referata. Ako se naj naslanjam na Vidmarjev uvod k takoj spočetka imenovani knjigi Goethejevih pesmi, podajam sledeče misli:

Le Goethe - človek, Goethe – pesnik in Goethe – mislec je mogel ustvariti tako delo, hoteč v liku srednjeveškega brezbožnega maga, doktorja Henrika Fausta, podati svojo podobo, pokazati svojo usodo. Kot Fausta je tudi Goetheja gnal demon po dojetju in spoznanju ne oziraje se na kakršnekoli moralne, verske ali druge pomisleke. Kot Faustu tudi Goetheju ni hrepenenje dovolilo ne počitka ne miru prav do smrti. Ne bi rad ponavljal, a vendar pripominjam, da je bil Goethe neutrudljiv preučevatelj najrazličnejših ved in znanosti in kljub vsemu se mu je stalno vračalo v zavest: »Da ne moremo nič vedeti!«. Prav gotovo je bil prepojen veliki Goethejev duh s filozofskimi nauki starih Grkov in Rimljanov pa vse do naukov filozofije njegovega časa.

Faust ni čist, marveč je kvečjemu očiščen v ognju svoje duše. V Faustu je pokazana čista priroda človeškega duha, novodobnega, evropskega duha, njegov smisel in njegov edini namen je spoznavati, in to ne več boga, njegovega razodetja in stvarstva, temveč večni svet ali neskončno naravo v vseh razsežnostih in z vsemi njegovimi bitji.

G. – Zaključek:

Kljub temu, da je minulo od prve izdaje Fausta I. del do danes domala poldrugo stoletje, je Faust le stvaritev duha novejšega časa. Menim, da je na mestu podkrepiti Goetheju veliki duh s tem, ako dodamo, da je živel ne kot edinstveni pojav svojega časa, ampak v času, ki so dala dognanja velikih mož – matematika Leibnitza in fizika Newtona, torej v času, ko je znanost pričela otresati se teološke in mistične navlake. In kot tak je ostal Goethe s svojo revolucionarno svobodomiselnostjo mogoč, da je danes uvrščen ne samo med velike pisatelje in pesnike svetovne literature, temveč med najbolj znamenite ljudi človeštva.

K sklepu naj omenim še to, da je prav Goethejev Faust navdušil še marsikaterega pisatelja za svojstveno obdelavo Faustove pripovedke. Pa tudi v

svet glasbe je prodril Faust, saj je znano, da imamo tudi opero pod imenom Faust.

Menim, da je dolžnost vsakega absolventa gimnazije, da pozna Fausta, če pa je mogoče, da si tudi ogleda tragedijo v gledališču ali pa še celo opero.

Pivka – Postojna, dne 11. novembra 1952

Referent: Marijan Prosen

Koreferentka: Marija Sila